

לשמוע קול תורה – מצווה בפרשה

פרשת ויקהל

מחשבת צדקה

בפרשה מסופר באריכות על תרומתם של בני ישראל, שהייתה כה רבה עד שהיה צורך לעצור בעדם:

וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר מְרִבִּים הָעָם לְהֵבִיא מִדֵּי הָעֶבֶדָה לְמִלְאכָה אֲשֶׁר צָוָה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מִלְאכָה לְתִרְוֹמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּקְלַא הָעָם מִהֵבִיא. וְהַמִּלְאכָה הִיְתֵה דִים לְכָל הַמִּלְאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר (שמות לו, ה-ז).

התורה משתמשת בביטוי מיוחד לתיאור נדיבותם של ישראל:

וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חֹחַ וְנָזָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל כְּלֵי זָהָב וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הָיָה בְּיָדוֹ תְּנוּפֶת זָהָב לֵה' (שמות לה, כב).

מהו פשר הביטוי "נדיב לב"? חכמינו הבהירו שמדובר באדם המתחייב בליבו לתרום להקדש:

מוצא שפתיך תשמור ועשית – אין לי אלא שהוציא בשפתיו, גמר בלבו מנין? תלמוד לומר "כל נדיב לב" (שבועות כו, ב).

ואולם לא כל המתחייב בליבו חייב לקיים את מחשבתו: אדם שנודר לעשות מעשה מסוים או להימנע ממעשה כלשהו אינו מתחייב אלא אם ביטא את נדרו בשפתיו – כפי שמפורש בפסוק:

אִישׁ כִּי יֵדֵר נֶדֶר לֵה' או הִשָּׁבַע שִׁבְעָה לְאַסֵּר אֶפֶס עַל נַפְשׁוֹ לֹא יִחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה (במדבר ל, ג).

למעשה ישנן שלוש מדרגות:

- התחייבות של אדם לתרום להקדש או להקריב קורבן – מחייבת במחשבת הלב.
- התחייבות של אדם בינו לבין עצמו – כגון הנודר להימנע ממתקים או להקדיש בכל יום זמן מסוים ללימוד תורה – מחייבת רק אם ביטא האדם את הנדר בשפתיו.
- התחייבות של אדם כלפי חברו – אינה מחייבת אפילו באמירה, עד שייעשה קניין.

לאור זאת יש לשאול: מה דינו של אדם שגמר אומר בליבו לתת מתנה לעני? האם החלטתו מחייבת רק בקניין, האם היא בגדר נדר המחייב רק באמירה, או שמא צדקה לעני כמוה כהתחייבות להקדש – שדי במחשבה כדי להחילה? בשאלה זו נחלקו רבי יוסף קארו מחבר השולחן ערוך, והרמ"א – המייצג את מנהגי אשכנז. וכך נפסק בשולחן ערוך:

אמר ליתן לחבירו מתנה, אם הוא עני הוי כנודר לצדקה, ואסור לחזור בו (יורה דעה רנח, יב).

כלומר לדברי המחבר ההתחייבות חלה באמירה, אך אין צורך בקניין כבהתחייבות לאדם שאינו עני.

הרמ"א חולק על המחבר, ולדעתו בענייני צדקה אין צורך אפילו באמירה, ועצם המחשבה מחייבת:

אם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה, ויש אומרים דאם לא הוציא בפיו אינו כלום (הרא"ש כלל י"ג) – והעיקר כסברא הראשונה (יורה דעה רנג, ה).

המחבר רואה בהחלטה לתת צדקה התחייבות בין אדם לעצמו – שאינה דורשת קניין כפי שנדרש ביחסי קנייניים בין אדם לחברו – כי הצדקה היא מצווה גדולה הנותנת משמעות לחיי האדם.

הרמ"א רואה בצדקה מדרגה נוספת: אהבת ה' לעניים ודאגתו להם מציבה אותם בדרגה השקולה להקדש, ועל כן הצדקה לעני כמוה כתרומה להקדש – המחייבת בעצם המחשבה.

שאל דוד בוצ'קו